27 września 2021

CZYM JEST MOWA?

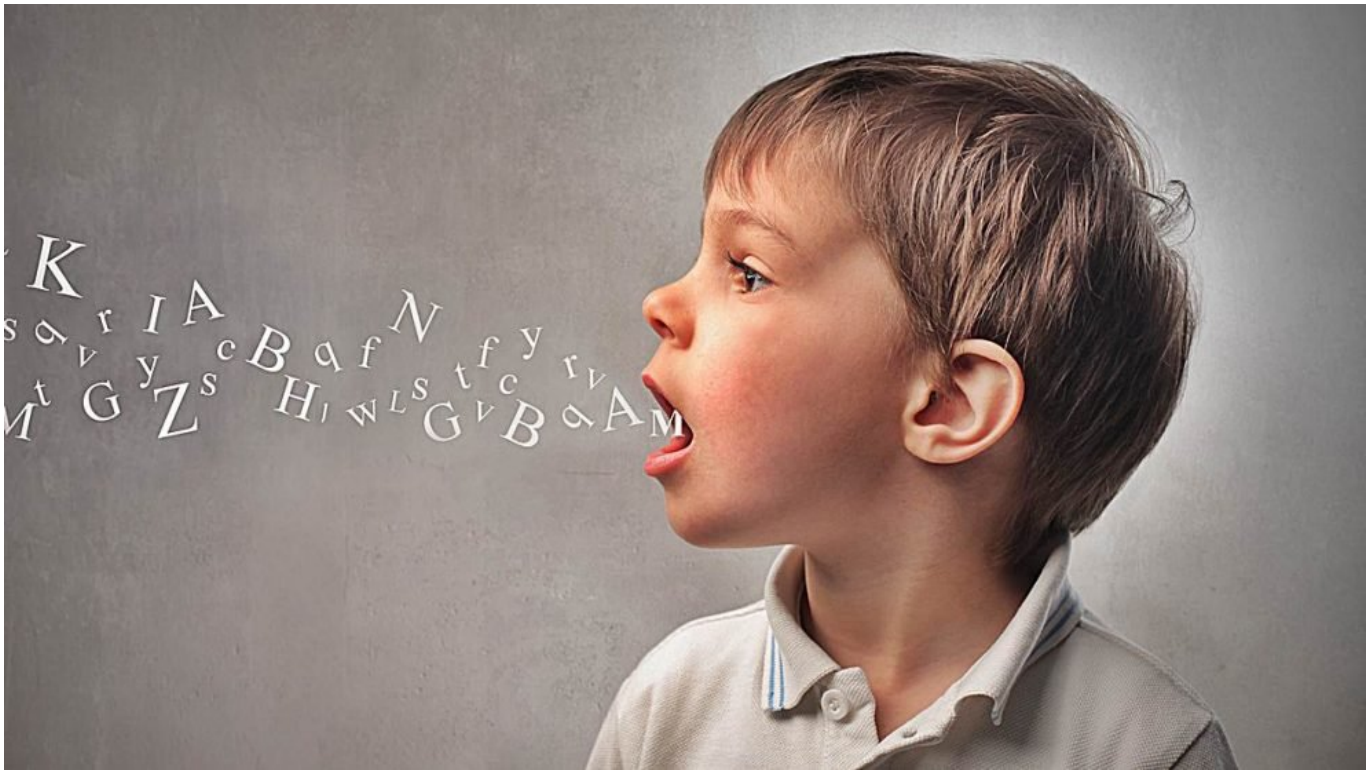

Mowa jest rodzajem zachowania, które pozwala dziecku poznawać świat, przekształca go z istoty egocentrycznej w społeczną” (Hurlock).

Mowa dziecka w istotny sposób wpływa na całokształt jego rozwoju. Wiedza o tym, jak przebiega rozwój mowy, jest ważna z dwóch powodów:

- po pierwsze pozwala ograniczyć stres związany z oczekiwaniem na pierwsze i kolejne słowa dziecka;
- po drugie – dzięki tej wiedzy nie wywieramy presji na dziecku, które nie może jeszcze sprostać naszym wymaganiom w zakresie mowy.

Dziecko prawidłowo rozwijające się już w pierwszym roku życia czynnie włącza się w życie rodziny poprzez aktywność ruchową oraz reakcje językowe. Mowa kształtuje interakcje najbliższych. Wytwarza się krąg wzajemnych oddziaływań, stymulujący rozwój aktywności dziecka, tak ważny dla kształtowania się osobowości. Ważną rolę w procesie opanowania języka odgrywa naśladownictwo.

Zdaniem J. Brunera (1977) dziecko:

1. uczy się używania symboli językowych dzięki nabywaniu umiejętności uczestniczenia w codziennych czynnościach na poziomie niejęzykowym.

2. Regularne powtarzanie czynności i wyrażeń językowych z nimi związanych powoduje, że dzieci przed 18 m. ż. rozumieją i produkują więcej słów.
3. Otoczenie wpływa na kształtowanie się postaw dziecka, reakcji i zachowań poprzez przykład i działanie oraz ukierunkowanie jego aktywności werbalnymi nakazami.

W rozwoju mowy wyróżnia się wiele istotnych momentów, kilka z nich to zdecydowanie kamienie milowe w nauce mówienia. Tak naprawdę jednak każdy pojedynczy, mały krok do przodu składa się na większą całość, jaką jest zyskanie umiejętności mówienia.

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA PRAWIDŁOWY ROZWÓJ MOWY

1. Prawidłowo przebiegająca ciąża i poród.
2. Prawidłowy rozwój fizyczny płodu i dziecka.
3. Prawidłowe napięcie mięśniowe w tym również w obrębie narządów mowy.
4. Prawidłowo ukształtowany i funkcjonujący ośrodkowy układ nerwowy.
5. Prawidłowo ukształtowany i funkcjonujący obwodowy narząd mowy, który stanowią: aparat oddechowy (płuca, oskrzela, tchawica); aparat fonacyjny (krtań, więzadła głosowe); aparat artykulacyjny (jama gardłowa, jama nosowa, jama ustna, wargi, zęby, policzki, język, podniebienie, dziąsła, żuchwa, zgryz).
6. Prawidłowo ukształtowany i funkcjonujący narząd słuchu (uszy).
7. Prawidłowo ukształtowany i funkcjonujący narząd wzroku (oczy).
8. Prawidłowy rozwój intelektualny dziecka.
9. Prawidłowy rozwój ruchowy dziecka w tym motoryka mała i duża
10. Prawidłowo postępujący proces samoobsługi, czyli zgodne z wiekiem dziecka nabywanie umiejętności w zakresie samoobsługi.
11. Prawidłowy rozwój procesów poznawczych: wrażenia, spostrzeżenia, pamięć, koncentracja, uwaga, myślenie, wyobraźnia, analiza wzrokowa i słuchowa, synteza wzrokowa i słuchowa, percepcja wzrokowa, percepcja słuchowa.
12. Pojawienie się w wieku około 9 – 12 miesiąca życia dziecka gestu wskazywania i wypracowanie wspólnego pola uwagi.
13. Prawidłowy rozwój emocjonalny dziecka.
14. Prawidłowy rozwój społeczny dziecka.
15. Prawidłowo przebiegający rozwój czynności fizjologicznych organizmu w tym także w obrębie narządów mowy: oddychanie, odgryzanie, żucie i połykanie.
16. Prawidłowy sposób i okres, jaki obejmuje karmienie dziecka i przechodzenie przez kolejne etapy w zależności od wieku: karmienie naturalne, karmienie sztuczne, karmienie mieszane, karmienie za pomocą łyżeczki, pojenie z kubka.
17. Moment rozpoczęcia nauki pobierania pokarmu z łyżeczki i płynu z kubeczka a w następstwie nauka samodzielnego jedzenia i picia.
18. Prawidłowa pozycja dziecka w trakcie karmienia.
19. Konsystencja przyjmowanego przez dziecko pokarmu, w zależności od wieku: płynne, półpłynne, papki, stałe.
20. Czy dziecko ssie lub ssało smoczek, palec, wargę, kocyk lub tym podobne?
21. Czy dziecko miało lub ma stosowane kubeczki niekapki, bidony ze słomką?
22. Prawidłowo rozwijający się słuch fonematyczny, który pozwala dziecku na odróżnianie

dźwięków mowy.

23. Prawidłowo rozwijający się słuch fonetyczny, który pozwala dziecku słyszeć różnice miedzy wymowa prawidłową a wadliwą.
24. Prawidłowo rozwijający się słuch fizyczny.
25. Rodzina, prawidłowe warunki środowiskowe i wychowawcze.
26. Pozycja dziecka podczas snu, szczególnie w okresie niemowlęcym.
27. Higiena jamy ustnej i higiena nosa zwłaszcza w okresie infekcyjnym.
28. Czy w rodzinie mówi się do dziecka, czy wymaga się od niego porozumiewania się czy może dziecko jest wyręczane w mówieniu?
29. W indywidualnych przypadkach znaczenie mają zabiegi np. wykonanie zabiegu podcięcia wędzidełka języka lub wędzidełka warg, usunięcia lub podcięcia migdałków podniebiennych, drenażu uszu.
30. W indywidualnych przypadkach znaczenie ma to czy dziecko jest pod opieką innych specjalistów np. laryngologa, alergologa, foniatry, endokrynologa, stomatologa, ortodonty, psychologa, pedagoga.
31. W indywidualnych przypadkach znaczenie mają nadwrażliwości w tym również w obrębie jamy ustnej.
32. W indywidualnych przypadkach należy mieć na uwadze choroby w rodzinie, opóźnienia rozwoju mowy w rodzinie.

ETAPY ROZWOJU MOWY

Rozwój mowy możemy podzielić na cztery okresy:

1. okres melodii
2. okres wyrazu
3. okres zdania
4. okres swoistej mowy dziecięcej

I OKRES *MELODII*

1. Trwa od urodzenia do 1 roku życia.
2. Niemal natychmiast po urodzeniu dziecko wydaje krzyk, który spowodowany jest

pierwszym oddechem.

3. Pierwszy krzyk dziecka jest oznaką jego życiowej aktywności, ale również potwierdzeniem funkcjonowania narządów mowy.
4. Krzykiem i płaczem niemowlę reaguje na przykre dla niego wrażenia zimna, głodu, bólu, a po pewnym czasie krzykiem komunikuje swoje niezadowolenie.
5. Później zaczyna kojarzyć, że ile razy krzyczy, to zawsze zjawia się matka. Jest to pierwsze porozumiewanie.
6. Krzyk jest ćwiczeniem narządu oddechowego: **wdech – krótki, wydech – długi i powolny**. W krzyku niemowlęcia występują elementy nieartykułowane, zbliżone nieco do samogłosek: a, o, u.
7. Matka dość szybko uczy się odczytywać potrzeby dziecka po rodzaju (barwie, natężeniu) krzyku. Może on sygnalizować dyskomfort spowodowany mokrą pieluszką, głód, zmęczenie, przegrzanie, ból ale również pragnienie kontaktu z matką.
8. W miarę nabywania doświadczeń, gdy dziecko zaczyna kojarzyć krzyk z przywołaniem bliskiej osoby, możemy sądzić, że opanowuje pierwszą formę komunikowania się ze światem dorosłych.
9. W 2-3 miesiącu życia dziecko głuży, czyli wydaje specyficzne dźwięki o zróżnicowanych, ale zupełnie przypadkowych miejscach artykulacji, nie mieszczących się w systemie fonologicznym języka. Brzmią one jak: gli, tli, kli, gla, bli, ebw, itp. Zaczyna wytwarzać przypadkowe dźwięki gardłowe, tylnojęzykowe.
10. W głużeniu wyróżnia się samogłoski, spółgłoski, grupy samogłoskowe i spółgłoskowe.
11. Głużenie występuje również u dzieci głuchych. Taka forma wokalizacji dzieci jest oznaką dobrego samopoczucia. Początkowo ma charakter samorzutny, a następnie pojawia się już jako reakcja na widok bliskiej osoby.
12. Około 5-6 miesiąca życia głużenie przekształca się w gaworzenie. Jest to zamierzone powstawanie dźwięków wydawanych przez dziecko zasłyszanych z otoczenia, dziecko bawi się nimi.
13. Niemowlę wymawia większość samogłosek i spółgłosek. Sylaby wypowiadane mechanicznie nie mają jeszcze znaczenia, ale pełnią ważną rolę w podtrzymywaniu kontaktu z otoczeniem. Jest to duży krok na drodze rozwoju mowy.
14. W 7-8 miesiącu życia dziecko zaczyna reagować na mowę otoczenia.
15. Wyraźnie artykułuje sylaby, chociaż jednorodne, to jednak tworzy wyrazy o konkretnym znaczeniu: ma-ma, ba-ba, ta-ta.
16. Poznaje przedmioty i zaczyna kojarzyć je z nazwą, poznaje też melodię i rytm mowy.
17. Wielką radość sprawia dziecku parskanie, prychanie, powtarzanie szeregu sylab: ma – ma…, ba – ba…, ta – ta…, la – la… Sylaby te nie mają jeszcze dla dziecka konkretnego znaczenia. Gaworzenie dostarcza nowych wrażeń słuchowych, dzięki którym dziecko przekonuje się, że odpowiednie ułożenie narządów mowy powoduje wydawanie odpowiednich dźwięków.
18. Trzecia faza okresu melodii pojawiająca się około 10 miesiąca życia to echolalia.
19. W okresie tym dziecko ma tendencję do powtarzania własnych i zasłyszanych słów, które doskonali metodą prób i błędów.
20. Kojarzenie wielokrotnie powtarzanych dźwięków ze wskazywaniem odpowiedniej osoby lub przedmiotu prowadzi do wypowiadania ze zrozumieniem pierwszych słów: mama, tata, baba, lala.
21. Umiejętność tę zdobywa dziecko około 1 roku życia. W słowniku dziecka możemy już zaobserwować samogłoski a, o, u, e, y, i oraz spółgłoski m., p, b, t, d.

22. Dziecko identyfikuje kilka wyrazów, kojarzy je z przedmiotami.
23. Z końcem 1 roku życia rozumie już dużo z tego, co do niego mówią dorośli, co czynią, o co pytają i czego żądają

II OKRES WYRAZU

1. Przypada na drugi rok życia dziecka.
2. Burzliwy rozwój ruchowy dziecka w tym czasie pozwala na intensywne poznawanie otaczającego świata, nazywanie interesujących go przedmiotów i odkrywanie ich cech.
3. Dziecko rozumie o wiele więcej słów, wyrażeń i zdań niż jest w stanie samodzielnie wypowiedzieć. Tak oto rozwija się słownik bierny dziecka.
4. W okresie tym obok istniejących już samogłosek doskonali się artykulacja spółgłosek: m., p, b, m., t, d, n, k, ś, ć czasem ź, dź.
5. Pozostałe głoski niekiedy zastępowane są łatwiejszymi dla dziecka głoskami o zbliżonym miejscu artykulacji.
6. Charakterystyczną cechą wymowy dziecka w tym okresie jest upraszczanie budowy słów przez określanie nazwy wyrazu jego pierwszą lub ostatnią sylabą (np. miś – mi, daj – da, jeszcze – esce, zobacz – obać, kwiaty – katy, pomidor – midol, milot).

III OKRES ZADANIA

1. Przypada między drugim a trzecim rokiem życia i jest to czas budowania zdań.
2. Początkowo są to zdania bardzo proste, zbudowane z dwóch lub trzech wyrazów i stopniowo przechodzą w wypowiedzi dłuższe, cztero- lub pięcio-wyrazowe.
3. Charakterystycznym zjawiskiem w tym czasie jest „poprawianie" mowy dorosłych, którzy chcąc przypodobać się dziecku mówią do niego spieszczoną mową (dziecinnym językiem).
4. Świadczy to o różnicowaniu słuchowym prawidłowej i nieprawidłowej wymowy słów znanych dziecku, co jest wyraźnym symptomem rozwoju słuchu fonematycznego.
5. Dziecko jeszcze nie potrafi poprawnie wymawiać wszystkich głosek, ale nieźle słyszy błędy w wypowiedzi i próbuje je poprawiać: ne eka, a eka (nie mówi się zeka, tylko rzeka).
6. W tym też okresie dziecko wypowiada już prawidłowo spółgłoski: p, b, m, f, w, k, g, h, t, d, n, l oraz samogłoski ustne a, o, u, e, y, i, a czasem nosowe: ą, ę, zaś pod koniec pojawia się s, z, c, dz, które wcześniej mogły być zastępowane przez ś, ź, ć, dź.
7. Wymienione głoski nie zawsze są pełnowartościowe, ze względu na małą sprawność narządów artykulacyjnych. Zwłaszcza w trudniejszych zestawieniach, bywają zastępowane głoskami łatwiejszymi o zbliżonym miejscu artykulacji.
8. Mowa dziecka staje się zrozumiała już nie tylko dla rodziców, ale również dla najbliższego otoczenia.

IV OKRES SWOISTEJ MOWY DZIECIĘCEJ

1. Przypada na okres przedszkolny, a więc między trzecim a siódmym rokiem życia.
2. W dalszym ciągu wzbogacany jest zasób słownictwa, rozwijana umiejętność budowania zdań złożonych.
3. Następuje dalszy rozwój artykulacyjny. 3-latek powinien już wymawiać wszystkie samogłoski ustne i nosowe, chociaż w wymowie może jeszcze zamieniać a-o, e-a, i-y.
4. Powinien również wypowiadać spółgłoski: p, b, m, f, w, ś, ź, ć, dź, ń, k, g, h, t, d, n, l, ł, j.
5. W tym wieku pojawiają się głoski s, z, c, dz.
6. Chociaż dużo głosek umie już dziecko wypowiedzieć poprawnie w izolacji, w mowie potocznej może je nadal zastępować głoskami łatwiejszymi. Najczęściej s, z, c, dz, sz, ż, cz, dż są zastępowane przez zmiękczone odpowiedniki: ś, ź, ć, dź; r wymawiane jest jako l bądź j, zamiast f niekiedy występuje h.
7. W procesie kształtowania się mowy dziecka dużą rolę odgrywają rodzice, a zwłaszcza matka.
8. Dziecko uczy się mowy od otoczenia, to znaczy od osób, z którymi najczęściej przebywa. Mowa jego wychowawców jest dla niego wzorem, który sobie przyswaja, a następnie usiłuje odtworzyć.
9. Niekiedy sami rodzice przyczyniają się do powstawania opóźnienia w rozwoju mowy dziecka, czy nawet wady wymowy; a dzieje się to wtedy, gdy mówią do niego w sposób pieszczotliwy, zniekształcając wyrazy.
10. Mając taki wzór do naśladowania, tzw. sztuczny język, dziecko zaczyna wymawiać głoski i całe wyrazy nieprawidłowo.
11. **Dbajmy więc o to, by dziecko już od pierwszych tygodni życia miało właściwy i naturalny wzór wymowy.**
12. Do dziecka trzeba mówić dużo, możliwie powoli, wyraźnie, zdaniami krótkimi, a przede wszystkim o rzeczach dla niego ważnych i zrozumiałych.

Opracowanie – Marzena Mieszkowicz – neurologopeda